

С.Л. Безручук, к.е.н., доц.

І.Л. Грабчук, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ

Проаналізовано особливості формування та облікового відображення статутного капіталу комерційного банку, визначено існуючі невідповідності нормативного регулювання та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: статутний капітал банку, формування капіталу банку.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Створення банку розпочинається з вирішення одного з найважливіших питань – формування статутного капіталу, який є основною складовою капіталу банку. Незважаючи на непросту ситуацію, яка склалася в банківській системі, до Державного реєстру банків включаються нові банківські установи, зокрема протягом I півріччя 2013 р. зареєстровано ПАТ БАНК «ЮНІСОН» та ПАТ БАНК «МИХАЙЛІВСЬКИЙ». Крім того, в процесі своєї діяльності комерційні банки можуть збільшувати статутний капітал з метою розширення діяльності або виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регулятивного капіталів. Так, протягом I півріччя 2013 р., 15 банків збільшили статутний капітал на загальну суму 886,76 млн. грн., з них 2 банки належать до I групи, 4 – до II групи, 2 – до III групи та 7 – до IV групи [2, С. 30]. Наведене вище підтверджує, що розгляд облікового відображення формування та збільшення статутного капіталу комерційних банків залишається одним із важливих питань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблемні аспекти формування та облікового відображення статутного капіталу комерційного банку піднімалися в працях В.Б. Кириленка [7], І.С. Склярвої [11], А.В. Телегіної [12], Н.М. Ткачук [13], М.С. Цапової [15]. Так, в дисертаційній роботі Н.М. Ткачук [13] досліджено теоретичні і практичні аспекти формування власного капіталу банку, зокрема, досліджена його сутність. Проте, на жаль, частина праць виконана ще до змін чинного законодавства в частині рахунків обліку статутного капіталу, а І.С. Склярвою та А.В. Телегіною не враховані положення чинного законодавства 2013 р. (хоча праці виконані саме в цей період).

Метою дослідження є розгляд основних положень формування та обліку статутного капіталу банків України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглядаючи особливості формування статутного капіталу комерційних банків, не можемо не розкрити питання економічної сутності трактування даного поняття, а також суміжних понять. Досить часто поняття «капітал банку» ототожнюють з такими поняттями, як «власний капітал», «банківські ресурси» тощо. Так, визначення, наведене в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [4], фактично відповідає сутності власного капіталу, тому в подальшому будемо також ці поняття ототожнювати.

По-суті, капітал банку представляє собою залишковий інтерес банку в активах після вирахування всіх його зобов'язань. Капітал – це один із ключових елементів пасиву балансу банку. Він відіграє визначальну роль у процесі створення та функціонування комерційного банку, хоча займає незначну частку у загальному обсязі сукупних ресурсів банку. Така структура обумовлена специфікою діяльності комерційного банку як установи, що здійснює мобілізацію тимчасово вільних грошових ресурсів на фінансовому ринку та надає їх у позику.

Власний капітал банку виконує досить багато функцій, серед яких можна виділити найбільш важливі (рис. 1).

Статутному як важливій складовій власного капіталу притаманні всі наведені вище функції, проте найбільше його значення проявляється, насамперед в оперативній функції. Регулююча функція власного капіталу проявляється під час обчислення економічних нормативів діяльності банків, з метою регулювання якої Національний банк України (далі – НБУ) визначив порядок розрахунку регулятивного капіталу комерційного банку. Обчислення регулятивного власного капіталу проводиться за досить складною формулою, яка постійно коригується НБУ.

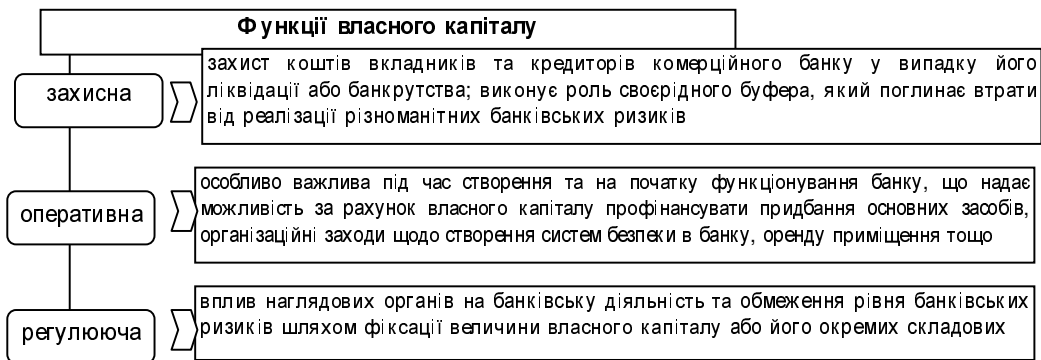

Рис. 1. Функції власного капіталу комерційного банку

За основу беруть показник балансового власного капіталу, який потім коригується (як правило, зменшується) на різноманітні статті балансу, що характеризують банківські ризики. Так, регулятивний капітал банку містить:

- 1) основний капітал;
- 2) додатковий капітал.

Статутний капітал разом із розкритими резервами, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавками до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальним фондом покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів належить саме до складу основного капіталу банку.

Додатковий капітал не може бути більш ніж 100 % основного капіталу.

Банк не має права без згоди НБУ зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Регулятивний капітал банку не може бути меншим за статутний капітал. Ця вимога не поширюється на новостворений банк протягом одного року з дня отримання ним банківської ліцензії.

Розкриваючи порядок формування статутного капіталу комерційного банку, слід наголосити на тому, що в Україні відповідно до ст. 336 ГКУ банки створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку [3].

Формування статутного капіталу банку здійснюється виключно шляхом грошових внесків, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільноконвертованій валюті або у гривнях [9].

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень. У Республіці Польща цей показник становить 5 млн. євро [1, С. 343]. Мінімальний розмір власних коштів (капіталу) банків Російської Федерації відповідно до Федерального Закону «Про банки і банківську діяльність» від 02.12.1990 р. № 395-1 встановлюється, за окремими винятками, в сумі 300 млн. рублів [14].

Під час формування статутного капіталу комерційного банку слід враховувати певні обмеження, зокрема:

- ✓ статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел;
- ✓ забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, до отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків має право витратити кошти, що вносяться засновниками для формування її статутного капіталу, виключно з метою підготовки до здійснення нею банківської діяльності.

Засновники юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, акумулюють кошти для формування статутного капіталу, на накопичувальному рахунку, що відкривається в НБУ або територіальному управлінні НБУ.

Уповноважена особа юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для відкриття накопичувального рахунку протягом п'яти робочих днів після дати подання документів для погодження статуту подає до НБУ або територіального управління НБУ документи, визначені чинним законодавством щодо відкриття рахунків для формування статутного капіталу новостворюваного банку.

До часу внесення коштів для формування статутного капіталу на накопичувальний рахунок, відкритий у НБУ або територіальному управлінні НБУ, ці кошти можуть акумулюватися на рахунок в будь-якому банку України на підставі відповідного рішення зборів засновників.

Кошти можуть перераховуватися лише з власних поточних рахунків юридичними особами та фізичними особами в безготівковій формі та вноситися фізичними особами в готівковій формі.

Учасники банку зобов'язані не пізніше ніж за десять календарних днів до закінчення строку, встановленого чинним законодавством для розгляду документів, перерахувати кошти на накопичувальний рахунок у заявленому розмірі.

Грошові внески для формування або збільшення статутного капіталу банку юридичні особи, зареєстровані в Україні, фізичні особи – громадяни України здійснюють у гривнях, а іноземні юридичні особи, фізичні особи – іноземці – в іноземній вільно конвертованій валюті або в гривнях.

Перерахування сум з іноземної вільноконвертованої валюти, внесених іноземними особами, у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим НБУ на дату підписання договору про створення (заснування) банку, у разі збільшення статутного капіталу банку – на дату прийняття рішення про збільшення статутного капіталу банку, у разі створення (заснування) банку однією особою – на дату прийняття рішення про намір створення (заснування) банку.

Здійснюючи емісію власних акцій слід враховувати, що банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Наявність збитків у банку не є перешкодою для збільшення статутного капіталу банку.

Розкриємо особливості облікового відображення формування статутного капіталу. Так, облік статутного капіталу банку здійснюється за допомогою рахунків групи 500 з аналогічною назвою. Насамперед, це рахунок 5000 «Статутний капітал банку» та 5004 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом».

На рахунку 5000, облік акцій ведеться за номінальною вартістю. За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу, а за дебетом – його зменшення. Сальдо цього рахунку має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованому в установчих документах банку, і дорівнювати сумарній номінальній вартості випущених акцій.

Рахунок 5004 призначений для обліку коштів, що отримані від засновників (акціонерів, учасників) банку за акціями або паями до реєстрації статутного капіталу.

Суми, що отримані банком в оплату акцій або паїв до реєстрації статутного капіталу відображаються за кредитом даного рахунку. За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого статутного капіталу або суми, що повертаються в разі відмови у погодженні статуту банку.

Саме наведені вище рахунки відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [8] призначені для обліку власного капіталу під час створення банку. Проте, відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України (зокрема, Розділу VII «Цінні папери власної емісії») [5] облік внесків повинен здійснюватись таким чином:

- 1) після державної реєстрації банку:

Дебет	Кредит
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса	5001 – на суму зареєстрованого, але не сплаченого акціонерами банку статутного капіталу; 5000 – на суму зареєстрованого статутного капіталу; 5010 – на суму емісійних різниць

- 2) реєстрація змін до статуту банку у зв'язку зі збільшенням статутного капіталу:

Дебет	Кредит
3630 – на суму попередніх внесків до статутного капіталу	5000; 5010 – на суму емісійних різниць

- 3) одночасно на суму, що залишається внести протягом року з часу реєстрації змін:

Дебет	Кредит
5001	5000

- 4) у разі отримання внесків за зареєстрованими змінами до статутного капіталу:

Дебет	Кредит
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса	5001; 5010

Як бачимо, незважаючи на те, що зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [8] та Інструкції про його застосування в частині відображення операцій зі статутним капіталом внесені ще 8 січня 2013 р. (а саме, виключені рахунки 3630, 5001, 5003), до цього часу жодних змін в Інструкцію з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України (зокрема, до Розділу VII «Цінні папери власної емісії») [5] не було внесено. Саме тому, вважаємо за необхідне врегулювання даного питання, проте, для початку розглянемо зарубіжний досвід, а саме облік операцій з формування статутного капіталу в банках Російської Федерації та Республіки Польща.

Відповідно до «Положення про правила ведення бухгалтерського обліку в кредитних організаціях, розмішених на території Російської Федерації» (затв. Банком Росії 16.07.2012 р. № 385-П) [10] облік власного капіталу ведеться на рахунку 102 «Статутний капітал кредитних організацій» за відповідними субрахунками 10207 «Статутний капітал кредитних організацій, створених в формі акціонерного товариства» та 10208 «Статутний капітал кредитних організацій, створених у формі товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю». Особливостями формування статутного капіталу в Російській Федерації порівняно з Україною, є можливість здійснення внесків у вигляді матеріальних активів (банківської будівлі, банкоматів, терміналів тощо). Індивідуально для кожного банку, Банк Росії встановлює граничний розмір майнових (негрошових) вкладів до статутного капіталу кредитної організації, а також встановлює і перелік видів майна в не грошовій формі, яке може бути внесено в оплату статутного капіталу. Таким чином, операції при формуванні статутного капіталу банку Російської Федерації матимуть такий вигляд:

Дебет	Кредит
на суму внесків до статутного капіталу у вигляді грошових коштів	
Кореспондентський рахунок	10207, 10208
на суму внесків до статутного капіталу у вигляді майна, ринкова вартість якого має бути визначена незалежним оцінювачем	
60401 «Основні засоби (крім землі)»	10207, 10208
на суму різниці між офіційним курсом іноземної валюти та курсом, визначеним у рішенні про випуск акцій	
Кореспондентський рахунок	10602

Крім того, особливістю бухгалтерського обліку операцій зі статутним капіталом банків у Російській Федерації є відображення неоплаченої частини на позабалансовому рахунку 906 «Неоплачений статутний капітал кредитних організацій», зокрема на субрахунках 90601 «Неоплачена сума статутного капіталу кредитної організації, створеної у формі акціонерного товариства» та 90602 «Неоплачена сума статутного капіталу кредитної організації, створеної у формі товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю».

Засади утворення і використання власних коштів у Республіці Польща (далі – Польща) регулюються правовими актами [1, С. 342]. Власний капітал банку є: постійним джерелом фінансування діяльності; підставою для початку діяльності банку; джерелом доходу для власника; стабілізатором, що покриває можливі втрати, але не несе гарантійних функцій для кредиторів; є посиланням на визначення пруденційних нормативів у банківському праві. Статутний капітал банку може бути сформований за рахунок грошових коштів, і тільки частково – не грошовими внесками.

Розмір акційного капіталу, спосіб його утворення, його функціонування, вартість, вид і номінальна вартість акцій з визначенням іменних чи на пред'явника, простих чи привілейованих, визначають статут, постанови торгового кодексу і рішення зборів засновників [1, С. 343]. Облік статутного капіталу ведеться на рахунку 600 «Капітал статутний (акціонерний)».

Формування статутного капіталу відображається такими кореспонденціями рахунків:

- створення статутного капіталу при оплаті його грошовими коштами:

Дебет	Кредит
100 «Готівка» 1100 «Рахунки поточні ностро»	600

- майнові внески:

Дебет	Кредит
03 «Необоротні майнові засоби»	600

3) несплачена частка власників:

Дебет	Кредит
601 «Належні виплати на статутний капітал»	600

Як бачимо, в бухгалтерському обліку відображення операцій з формування статутного капіталу в банках Польщі є достатньо простим і зрозумілим.

Враховуючи зарубіжний досвід, наведений вище, пропонуємо наступні зміни до нормативних документів шляхом внесення в Інструкцію з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України наступного переліку бухгалтерських проводок.

До моменту державної реєстрації банку відповідно до чинного законодавства України здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дебет	Кредит
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса	5004

Після реєстрації банку облік внесків до статутного капіталу банку матиме такий вигляд:

Дебет	Кредит
на номінальну вартість акцій (вартість паїв, часток), за які надійшла оплата	
5004	5000
на суму отриманих внесків після реєстрації банку	
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса	5000
на суму емісійних різниць	
Кореспондентський рахунок, поточний рахунок, каса	5010

Варто також враховувати, що відповідно до вимог Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України [5] прості та привілейовані акції в бухгалтерському обліку відображаються окремо. Незалежно від форми внесеного вкладу вартість акції виражається в гривнях. Саме тому до рахунку 5000 доцільно відкривати аналітичні розрізи за видами акцій:

5000/1 – для обліку вартості привілейованих акцій;

5000/2 – для обліку вартості простих акцій.

Потреба у такому розмежуванні обумовлена, на думку І.С. Складарової, різними умовами нарахування дивідендів власникам акцій [11, С. 119]. Адже виплата дивідендів на привілейовані акції проводиться у розмірі, зазначеному в акції. Прості акції не мають фіксованої дивідендної ставки, їхня ринкова вартість може підвищуватися або знижуватися і прямо залежить від прибутку банку, що його мають розподіляти збори акціонерів.

Крім того, І.С. Складарова розширює пропозиції в частині організації бухгалтерського обліку статутного капіталу банку: дослідник пропонує відкрити до рахунку 5000 також ще один субрахунок 5000/3 – для обліку власних акцій, викуплених в акціонерів [11, с. 119]. Проте наведену пропозицію вважаємо недоцільною, оскільки для даних цілей слугує рахунок 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)», основне призначення якого відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [6] полягає в обліку вартості викуплених банком акцій (часток, паїв) за номінальною вартістю. Наведене вище підтверджує, що під час організації аналітичного обліку статутного комерційного банку слід здійснювати враховуючи вищенаведені розрізи (для обліку вартості привілейованих та простих акцій) та інших потреб, обумовлених специфікою діяльності конкретної банківської установи.

Пропозиції І.С. Складарової щодо відображення на рахунку 5000/3 власних акцій, викуплених в акціонерів, [11, С. 119] вважаємо недоцільною, оскільки для цих цілей слугує рахунок 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Банк є самостійним комерційним підприємством, що, як і будь-яке інше підприємство, орієнтоване, перш за все, на отримання прибутку. В той же час він виконує функцію важливого соціального інституту. Фінансова стабільність конкретного банку і національної банківської системи в цілому важлива для суспільства: для вкладників банку, його

клієнтів та кредиторів. Неплатоспроможність одного з банків здатна викликати ланцюг банківських банкрутств, завдати збитків широкому колу населення та підприємств, дестабілізувати грошово-кредитну систему країни. Тому одним з найважливіших питань регулювання банківської сфери є питання регулювання формування і використання банківських ресурсів взагалі, і банківського капіталу, зокрема. І якщо економічний аспект більш-менш врегульований то сфера бухгалтерського обліку залишає багато невирішених питань. Наведені вище пропозиції дозволять привести у відповідність чинні нормативні документи.

Список використаної літератури:

1. *Popowska E. Rachunkowość bankowa po zmianach / E.Popowska, W.Wsowski.* – Warszawa, 2008.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2013 року / Підготовлено аналітичним департаментом НРА «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_II_kv_2013_review.pdf.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 03.10.2005 № 358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1265-05>.
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.06.2004 № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0919-04/print1384170933407565>.
7. *Кириленко В.Б.* Статутний капітал банку: особливості формування / *В.Б. Кириленко* // *Фінанси, облік і аудит* : зб. наук. праць ; відп. ред. А.М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 15. – С. 257–265.
8. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений Постановою Правління НБУ від 17.06.2004 N 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04/print1397593160354019>.
9. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затверджене Постановою Правління НБУ від 08.09.2011 № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>.
10. Положення про Правила ведення бухгалтерського обліку в кредитних організаціях, розміщених на території Російської Федерації (затв. Банком Росії від 16.07.2012 № 385-П) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_157267/].
11. *Склярова І.С.* Порядок формування власного капіталу банку: обліковий аспект / *І.С. Склярова* // *Управління розвитком.* – 2013. – № 5. – С. 118–121.
12. *Телегіна А.В.* Облікові аспекти формування та управління капіталом банку / *А.В. Телегіна* // *Управління розвитком.* – 2013. – № 5. – С. 44–46.
13. *Ткачук Н.М.* Власний капітал банку та проблеми капіталізації банківської системи України : автореф. ... к.е.н. : за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет / *Н.М. Ткачук.* – Тернопіль, 2008. – 30 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referatu.net.ua/referats/7569/177817/?page=1>.
14. Федеральний Закон РФ «Про банки і банківську діяльність» від 02.12.1990 № 395-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/popular/bank/46_1.html#p299.
15. *Цанова М.С.* Формування власного капіталу банку / *М.С. Цанова* // *Управління розвитком.* – 2012. – № 10. – С. 86–89.

БЕЗРУЧУК Світлана Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аналізу за видами економічної діяльності Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- міжнародні аспекти обліку;
- проблеми викладання бухгалтерського обліку;
- якість бухгалтерської інформації.

ГРАБЧУК Ірина Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблемні питання бухгалтерського обліку операцій з придбання підприємств, комп'ютеризації бухгалтерського обліку, обліково-аналітичного забезпечення діяльності комерційних банків.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2014